

МАКЕДОНСКАТА ЕМИГРАЦИЈА ВО БУГАРИЈА И АФИРМАЦИЈАТА НА МАКЕДОНСКАТА НАЦИОНАЛНА ПОСЕБНОСТ ВО ПЕРИОДОТ НА ФОРМИРАЊЕТО НА АСНОМСКА МАКЕДОНИЈА

Кратка содржина

Во трудот се обработуваат позначајните аспекти од делувањето на дел од македонската емиграција во Бугарија во периодот на формирањето на асномска Македонија. Притоа, со својот пишуван збор и со низа акции овие Македонци дале значаен придонес во афирмацијата на македонската национална посебност, организирале борбени групации за учество во конечното ослободување на Македонија при крајот на Втората светска војна, давале материјална и стручна помош во обновата на разрушената инфраструктура итн. Нивното слободно делување и манифестирање на македонската национална свест во Бугарија како резултат на пријателските односи меѓу авнојска Југославија и Отечественофронтовска Бугарија беше сопрено со нарушувањето на односите за време на судирот на КПЈ со Информбирото.

Клучни зборови: АСНОМ, ОТЕЧЕСТВЕН ФРОНТ, МАКЕДОНИЈА, БУГАРИЈА, ЕМИГРАЦИЈА, НАЦИОНАЛНИ ПРАВА, МАКЕДОНСКА НАЦИОНАЛНА СВЕСТ.

Со формирањето на Демократска Федерална Македонија на Првото заседание на АСНОМ, на 2 август 1944 година, македонскиот народ, за првпат во современата историја доби своја национална држава. Меѓу другото, тоа беше држава и на сите други граѓани со различно етничко потекло, но и матица кон која се свртеа очите на бројната македонска емиграција во светот.

Во историјата на македонските преселби, особено масовна миграција насочена кон соседна Бугарија е забележана кон крајот на XIX век и во првата половина на XX век. Појавата на побројно македонско

иселеништво во оваа соседна држава е поврзана со создавањето на Кнежевството Бугарија по Берлинскиот конгрес (1878), држава во која биле обезбедени далеку поблагопријатни услови за живот на христијанското население на економски, политички и на верски план. Колку што се влошувала ситуацијата во Македонија под отоманска власт, толку повеќе раснел и бранот иселеници од Македонија кон Бугарија. Луѓето барале спас од неподносливата социјална беда, феудалната анархија, непочитувањето на човековите права итн. Во понатамошната историја на македонските преселби се надоврзуваат периодот на Балканските војни (1912-1913),¹ Првата (1914-1918) и Втората светска војна (1941-1944), Граѓанската војна во Грција (1946-1949), судирот со Информбирото (1948-1956) и редица други настани, кои ќе предизвикаат тектонски етнички празнења на цели територии, како на пример од егејскиот дел од Македонија од каде Македонците биле принудени масовно да мигрираат.

Во одделни пресвртни историски моменти од најновата историја, покрај европските и прекуокеанските земји, единствено прибежиште од грчкиот терор и прогон, како и од српското насилство, за Македонците била Бугарија.² Точниот број на македонски емигранти во Бугарија не можел да се утврди, но според некои бугарски извори таа бројка за периодот од почетокот на XX век до Втората светска војна се движи околу 100.000; иако има тврдења дека биле далеку повеќе дури 200.000; 400.000 до 700.000.³ Покрај оваа бројна македонска емиграција во Бугарија, со делбите на Македонија по балканските војни (Букурешки мир 1913), помал дел од етногеографска Македонија влезе во составот на бугарската држава (пиринскиот дел на Македонија, со површина од 6.798 км²).

¹ Како резултат на Балканските војни и придружните пустошења од деловите на Македонија под српска и грчка окупација, во Бугарија пребегале околу 50.000 лица (*Поранешните Балкански војни 1912-1913. „Извештај на Карнегиевата балканска комисија“*, Култура, Скопје 2000, 302)

² Покрај масовните колежи, силувања и опожарувања на Македонците и нивните живеалишта од страна на грчките воени единици во Балканските војни (види извештаи на Карнегиевата комисија) и продолжително во наредните децении заради етничко чистење на освојената Егејска Македонија (35.169 км² во 1913 г. биле приклучени кон Грција), врз основа на чл. 56 од Нејскиот мировен договор, на 27 ноември 1919 година беше потпишана конвенција меѓу Грција и Бугарија за „доброволно“ иселување на инородно население што живее во двете земји. (*Македонија во меѓународните договори*, том I, 1913-1940, избор, редакција и коментар д-р Михајло Миноски, ДАРМ, Скопје 2006, док. 33). Конвенцијата за „доброволно“ иселување грчките власти веднаш ја претворија во конвенција за задолжително иселување на македонското население од егејскиот дел на Македонија. Во периодот од 1913 до 1928 година, од егејскиот дел на Македонија во Бугарија беа иселени 86.572 Македонци. Тие беа принудени да ги остават нивните имоти, на кои грчките власти колонизирале Грци и друго немакедонско население. (С. Киселиновски, *Етничките промени во Македонија (1913-1995)*, ИНИ, Скопје 2000, 34.

³ И. Катарциев, *Македонија спроти Втората светска војна*, Менора, Скопје 1999, 130.

Во текот на многувековната историја на македонско-бугарските релации, по бројните драматични расплети на судбините на народите и земјите, при крајот и непосредно по Втората светска војна, на сцената беше поставено решавањето на важни историски прашања кои дадоа и даваат белег на нашето живеење до денешен ден. Во тие рамки, особено чувствителна беше разврската на гордиевиот јазол околу македонското прашање, кој не беше пресечен ниту со договорот во Букурешт, ниту со Версај, ниту со Париз, ниту со уште еден Букурешт од 21 век.⁴

Во деновите при крајот на Втората светска војна, сложените македонско-бугарски односи во кои централно беше македонското прашање, требаше да ги решаваат Демократска Федерална Македонија, односно ДФЈ и трансформираната Бугарија по превратот од 9 септември 1944 година т.н. Отечественофронтуска Бугарија. Прашањето беше неодложно заради фактот што во Бугарија беше населена бројна македонска емиграција распрсната низ целата држава, а истовремено во Пиринска Македонија живееше дел од македонскиот народ. Македонците во Бугарија рамо до рамо со бугарскиот народ учествуваа во неговата национално-ослободителна борба и со своите интелектуални, стопански и други потенцијали се вградија во бугарската историја и оставија неизбришливи траги во развојот на нејзината култура. Приврзеници на различни политички опции и начини на дејствување, некои од овие Македонци, во одделни историски периоди знаеја да ја затресат внатрешнополитичката сцена во Бугарија. Ваквата огромна улога на македонската емиграција во Бугарија ја наметнува потребата од продлабочени историографски истражувања на истата, не само од политички, туку и од социолошки, економски, психолошки и друг аспект. Во овие рамки треба да се навлезе посуптилно и подлабоко во трагиката и психологијата на еден емигрант кој немал своја татковина и држава, прогонуван од разноразните режими, во паника да најде место за својот гроб понекогаш наоѓал закрила и според, нашиот модернизирани аршин на оценување, и на „погрешната страна“. Токму затоа, создавањето на асномска Македонија беше оној зрак што недостасуваше во мозаикот на сликата за себе на македонците вон границите на Македонија, матица и место каде ќе можат да се зберат, да ги состават своите раскинати животи, да си ја најдат татковината.

Современата македонска историографија по повеќедецениско градење на бројни стереотипи и предрасуди, наметнати од политиката,

⁴ На овој најнов Букурешт (2008) на кој се одржа самиот на НАТО, Република Македонија не беше примена во оваа асоцијација, заради правото на вето и притисоците на соседна Република Грција. Притоа Република Бугарија покажа солидарност со апсурдните антиевропски позиции на Грција, така што заеднички, уште еднаш, го внесоа пакетот на балканизација во Европа, наместо Европа да навлезе на Балканот. Со нивните актуелни ставови покажаа дека на Балканот сè уште се живи старите мегало-идеи и санстефански соншта.

до крај не се зафати со овој проблем, а бугарската историографија речиси константно ги толкува македонско-бугарските односи како пропагатор на големобугарските санстефански идеали. Во функција на сонот за Санстефанска Бугарија се и многубројните научни трудови на современите бугарски историчари за кои постои наводен македонски народ, производ на Коминтерната и на титовата политика. Негирајќи ја историската вистина за постоењето на македонскиот народ и на македонската национална свест која се оддржала и по сите насилства, пропаганди, делби, етнички чистења и асимилации што беа вршени врз Македонците на Балканот, овие историчари дури и сојузничството на Царска Бугарија со нацистичка хитлерова Германија го претставуваат како некаков несреќен след на околностите.⁵ Според нив, бугарско-германскиот сојуз во Втората светска војна бил вешто искористен од Тито, за да ја пласира македонската нација и да учествува во создавањето на Демократска Федерална Македонија како конститутивен елемент на југословенската федерација.⁶ Тие тврдат дека високиот меѓународен престиж на Југославија и Тито кон крајот на Втората светска војна, им овозможил да наметнат теза дека „во почетокот на векот, населението во трите дела на Македонија (Пиринска, Вардарска и Егејска) е одделна македонска нација, која има право да се обедини и државно конституира во рамките на Југославија. На 2 август 1944 е направен првиот чекор: создадена е Народна Република Македонија (НРМ) (создадена е ДФМ, б.м.) како член на југословенската федерација. Во текот на септември-октомври 1944 година Белград и Скопје ги користат тешкотиите на Бугарија, за да го подготват и следниот чекор: присоединување на Пиринска Македонија кон НРМ“.⁷

Оценувајќи го создавањето на современата македонска држава според критериумите на големобугарските политички потреби, овие бугарски историчари го премолчуваат фактот дека далеку пред Коминтерната многу нивни интелектуалци и врвни политичари јавно ја признале

⁵ Бугарска влада и династијата со царот Борис III ја приклучиле Бугарија кон Тројниот пакт со Договорот од 1 март 1941 година, со што Бугарија ја задржала целостта на државата и формалната независност, но, фактички потпаднала под целосна економска и политичка зависност од Германија. Бугарија била вклучена во окупирање на делови од соседните земји: Југославија (Србија, Македонија) и Грција (Беломорска Македонија).

⁶ Дел од бугарската историографија смета дека во „Повардарието“ се устроила „некаква нова државност“ што го носи „името Македонија“. Заборавајќи ја улогата на Бугарија во периодот од 1941-1944 година, како сојузник на нацистичка Германија, некои историчари го нагласуваат учеството на бугарската армија, по септември 1944 година во ослободувањето на Македонија од туѓинска окупација (Г. Јуовчева, Изселниците од Македонија и политиката на ЈУКП в Повардарието 1944-1946 г., Военноисториски сборник, год. LXVIII/6, Софија, ноември-декември 1999, 31-50).

⁷ Е. Калинова, И. Баева, Българските преходи 1944-1999, Тилиа, Софија 2000, 41.

посебноста на македонскиот народ.⁸ Тие молчешкум преминуваат и преку фактот дека благодарение на титовите заложби, Бугарија наместо да биде казнета како агресор и учесник на страната на нацистичка Германија во текот на Втората светска војна, помина речиси неказнето. Нејзината територијална целост остана недопирната, а авнојска Југославија и ги прости репарациите кои требаше да ги плати според мировниот договор. Тоа секако, во крајниот биланс, беше на штета на обновата на инфраструктурата и стопанскиот живот во Народна Република Македонија, но, на штета и на разрешувањето на македонското прашање.

Факт е дека речиси за целиот период од превратот на 9-ти септември 1944 до 12 февруари 1947 година, до потпишувањето на Мировниот договор, Бугарија имала безрезервна силна поддршка од Југославија, со која на 5 мај 1945 година биле воспоставени редовни дипломатски односи. Пред и за време на Париската мировна конференција Југославија еднакво доследно и решително ги бранела бугарските државни интереси како и словенечките, хрватските и српските национални интереси во односите со Италија, Австрија и Унгарија, што не било случај и со македонските национални интереси. Целосното решавање на македонското прашање титова Југославија не го постави на мировната конференција. Ова прашање, честопати, за Тито (како и за други надворешни сили и политичари) претставуваше средство за остварување на одделни политички интереси. Од друга страна, пак, во истовреме, бугарското раководство покажало завидна политичка умешност.⁹ Тоа ја искористило титовата заинтересираност за создавање поширока јужнословенска федерација и издејствувало, многу битна во тие услови, согласност за учество во заврш-

⁸ Види: В. Ѓорѓиев, Неофицијални ставови од официјални бугарски личности и институции за македонскиот идентитет од крајот на XIX и почетокот на XX век, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, книга 62, Скопје 2009, 253-264.

⁹ Во егот на меѓусебните напади меѓу КПЈ и БКП за време на судирот со ИВ, во летото 1949 година, Јосип Броз Тито ќе ја даде следнава изјава: „Ние по војната настојувавме да создадеме со бугарскиот народ, преку бугарската влада, најдобри односи. ... Дојде Бледската спогодба. И тука ние настојувавме да прекинеме навистина со старата пракса и на марксистичко-ленинистички начин дефинитивно да го решиме македонското прашање како целост т.е. македонскиот народ не само во Вардарска, но и во Пиринска и Егејска Македонија да добие право самиот да решава за својата судбина. Но и на Блед имаше пазарење... Но, тогаш бугарските раководители мораа да се сложат на тоа, иако не целосно бидејќи беа против тоа да се присоедини Пиринска Македонија веднаш кон Вардарска Македонија - својата голема матица, туку тоа го одложија за подоцна, кога ќе дојде до федерација меѓу Бугарија и Југославија. Ние моравме да се сложиме на таквата нивна желба, но во исто време, упорно останавме при тоа, македонскиот народ во Пиринска Македонија да ги има сите права на целосен културен развиток како и во Вардарска Македонија, народот од Пиринска Македонија да биде духовно наполно обединет со своите браќа во Вардарска Македонија...Така тогаш ние ја поставивме работата и со тоа тогаш се согласија бугарските раководители....” (Говори на Маршал Тито, говор од прославата на петгодишнината на Народна Република Македонија, „Култура“, Скопје 1949, 8-9).

ните воени дејства (овој пат во антифашистичкиот табор) против германските воени сили во Југославија и Македонија.¹⁰

Благодарение на учеството во антифашистичката национално-ослободителна борба во текот на Втората светска војна, во рамките на големата антихитлеровска коалиција, македонскиот народ се надеваше дека ќе го реализира правото на самоопределување во духот на Атлантската повелба. Но, заради интересите на големите сили и нивните сфери на влијание зацртани на средбите на големата тројка-Черчил, Сталин, Рузвелт, своето право на самоопределување македонскиот народ можеше да го оствари само во рамките на федеративна авнојска Југославија, како рамноправен конституитивен елемент на таа федерација. Тој историски чин беше потврден и на Првото заседание на АСНОМ, со прогласувањето на Демократска Федерална Македонија.¹¹ Според повеќето нејзини основоположници, учесници на Заседанието и членови на највисокото државно раководство, ДФМ требаше да биде приемот околу кој повторно ќе се обедини и ќе создаде своја држава, во рамките на било каква поширока заедница, поделениот македонскиот народ.¹²

Во услови на евидентниот исход на Втората светска војна, есента 1944 година започнува балканскиот повоен период. Германската војска веќе беше повлечена од поголемиот дел на Балканскиот полуостров. Се приближуваше нејзиното конечно уништување, кое во Југославија ќе се одолжи до мај 1945 година. Тоа е времето кога веќе биле воспоставени границите на повоениот Балкан. Московскиот договор ги прецизираше повоените сфери на влијанија, но тој не можел до крај да се реализира зашто пресудно влијание, во некои од државите, одиграле внатрешните сили кои ја раководеле антифашистичката борба.

Така, по воено-политичкото учество на Царска Бугарија во рамките на Оската Рим-Берлин-Токио, како што спомнавме, пресврт настапал на 9 септември 1944 година. Со вооружена сила била симната последната буржоаска влада, а на власт дошла левата политичка коалиција

¹⁰ М. Миноски, Македонија и Бугарија, историски соочувања, Скопје 2008, 209-217.

¹¹ Меѓу другото, АСНОМ го објавува и решението за пристапување на македонската држава во југословенската федерација: „македонскиот народ влегува како национално ослободен и рамноправен член во нова, демократска и федеративна Југославија“. Прашањето за обединување на македонскиот народ како најгорливо и најважно прашање за Македонците било поврзано со нивното „учество во гигантскиот антифашистички фронт“, но и дека тоа ќе се изврши „под покровот на Титова Југославија“. На вардарскиот дел на Македонија му се дава улогата на приемникот во таа борба (АСНОМ, документи, I, 1, Архив на Македонија, Скопје, 177-179).

¹² Прашањето за обединување беше изразено и во говорот на Панко Брашнаров, при отворањето на Заседанието, каде тој, меѓу другото, истакнал: „Во овој момент, ... душата ми е преполнета со радост и пред премрежените очи гледам како се раздвижиле сите реки од Пчиња и Вардар до Места и Бистрица, ја заплискуват целата македонска земја, сакајќи да ја измијат од македонскиот народ десетвековниот ропски срам со пропаста на Самуиловата држава, за да се роди денеска нова, светла и слободна македонска држава“ (АСНОМ, документи, I, 1, 108).

т.н. Отечествен (Татковински) фронт. Во овој фронт влегувале повеќе различни партии и независни интелектуалци, но раководно место во коалицијата имала Бугарската работничка партија (комунисти)-БРП (к).¹³ Веднаш по конституирањето на отечественофронтовската влада, нејзиниот претседател Кимон Георгиев на 17 септември објавил Програмска декларација, во која, меѓу другото, стои дека оваа влада ќе води надворешна политика со воспоставување на „најтесни пријателски врски со нова Југославија и другите балкански народи за дефинитивно братско разрешување на македонското прашање, со давање правото на македонското население на самоопределување“.¹⁴

Во борбата за правилно разрешување на македонското национално прашање, уште во текот на Втората светска војна, особено активни биле членовите на БРП (к), Македонци по своето етничко потекло. Така, Димитар Влахов и Владимир Поптомов, по барање на Георги Димитров, изработуваат елаборат за македонското прашање и го доставуваат до Задграничното биро на БРП (к) на 26 јануари 1944 година. Во овој документ, меѓу другото, тие бараат бугарската комунистичка партија, „јасно да го дефинира својот однос кон македонското прашање“ и конечно „да го истакне лозунгот за самоопределување на македонскиот народ, за автономна Македонија, за обединување на македонскиот народ“.¹⁵ Од другата страна и основоположниците на асномска Македонија, тргнувајќи од потребата за придобивање сојузници во борбата за интегрално решавање на македонското прашање, како и од потребата од економска помош за обнова на разрушеното стопанство и инфраструктура, ја повикуваат на помош македонската емиграција ширум светот, а во тие рамки и бројната македонска емиграција во Бугарија.

До 9-септемврискиот преврат, БРП (к) стоеше на становиштето дека македонското прашање ќе биде разрешено на Мировната конференција врз база на почитување на волјата на самото „население во Македонија“ и интересите на трите соседни држави, но, тоа го пласираше паралелно со оправдувањето на таканаречениот идеал за обединување на бугарскиот народ. Во краен биланс, ваквото двојство, всушност значеше непризнавање на посебноста на македонската нација, на нејзината антифашистичка борба, на нејзиното право на самоопределување до отцепување. Со доаѓањето на власт, Отечествениот фронт доби тешка задача да го поврати изгубениот углед на Бугарија, едновременно започнувајќи про-

¹³ Во 1948 година БРП (к) е преименувана во Бугарска комунистичка партија (БКП).

¹⁴ Вншната политика на Народна Република Бугарија. Сборник от документи и материали. Т. I, 1944-1962. Софија. Министерство на вншните работи, 1978, 9.

¹⁵ АСНОМ, документи, том I, книга 7, Избор, редакција и коментар Н. Велјановски, Скопје 2004, док 30, 117-118.

пагандна борба против фашистичките и шовинистичките остатоци.¹⁶ Во рамките на таквата борба спаѓаа и напорите за промени во односот кон македонското прашање.

Создавањето на поинаква клима внатре во Бугарија, како и враќањето на угледот на државата на меѓународен план беа тешки задачи пред кои се најде новата татковинска влада, но и раководството на БРП (к). Новиот однос на БРП (к) кон македонското прашање, меѓу другото, ја изразил членот на ЦК-Годор Павлов во весникот *Работничко дело*, на 21 октомври 1944 година. Само десетина дена пред објавувањето на написот на Павлов, весникот *Нова камбана* известува за предавањето кое Павел Шатев го одржал на собранието на Друштвото на публицистите во Софија, на тема Балканскиот проблем и Македонија. Според Павел Шатев „излезот за решавањето на балканските проблеми е самостојна Македонија, која рамноправно со другите балкански држави ќе може да влезе во идната спасувачка и посакувана Балканска или Јужнословенска федерација“.¹⁷ Павлов истакнал дека македонскиот народ по тешки и упорни борби му покажал на целиот свет дека правото на самоопределување до отцепување, не се дава, туку се избирава.¹⁸

Така, во сплетот на сложената внатрешнополитичка ситуација и меѓународна положба на Бугарија, како едно од најчувствителните прашања се покажа македонското прашање кое од сите претходни влади и политики беше поставено како залог во реализацијата на себугарското обединување и санстефанските идеали. ЦК на БРП (к), конечно во август 1946 година, на својот X пленум, донесе Резолуција за македонското прашање каде јасно е потенцирано правото на обединување на македонскиот народ.¹⁹ Сепак, донесената Резолуција не беше прокламирана и популаризирана во бугарската јавност заради силните остатоци на шовинизмот кон македонскиот народ и отпорите за признавањето на неговата посебност.

Со своето учество и придонес во општата антифашистичка борба македонскиот народ во пиринскиот дел на Македонија ги обезбедил неопходните предуслови да бара демократско решавање на правото на ослободување и обединување со македонската федерална држава која ја сметал за матична држава. Новата влада во Бугарија која се наоѓаше во многу незавидна положба поради учеството во војната како сојузник на нацистичка Германија и во очекување поддршка од ДФЈ пред меѓуна-

¹⁶ Н. Чинго, Политиката на БРП (к) кон македонското прашање во периодот 1944-1948, Наша книга, Скопје 1976, 37-41.

¹⁷ Весник *Нова камбана*, Софија, 11.10.1944; Н. Велјановски, цит. труд, док. 42, 137.

¹⁸ Н. Чинго, цит. труд, 50.

¹⁹ М. Стојковиќ, Балкански уговорни односи, резолуција X пленума Централног комитета Бугарске Радничке Партије (комуниста) о македонском питању, Службени лист СРЈ, Београд 1999, 6-7.

родните фактори ги допуштила активностите на Македонците во пиринскиот дел за манифестирање на нивната национална посебност. Така, и покрај отпорите на некои политички сили во Бугарија за признавање на националните и културните права на Македонците, таа ограничена македонска автономија добила легитимитет и во договорите потпишани меѓу Ѓорѓи Димитров и Ј. Б. Тито есента 1947 год. Обединувањето на пиринскиот дел со НРМ требало да се оствари по реализирањето на идејата за создавање единствена јужнословенска федерација меѓу Бугарија и ФНРЈ. Но, поради преплетувањето на низа различни интереси и калкулации, таа федерација не се остварила.

Сепак, културната автономија на Македонците, која во периодот 1944-1948 година се воспостави во Благоевградскиот округ, претставуваше голема придобивка на македонската држава во заштитата на дел од својот народ надвор од границите на државата, но, и израз на расположението на Македонците и на бројната македонска емиграција ширум Бугарија која застана во одбраната на македонската посебност и правото на држава на својот народ. Тој исклучителен период од бугарско-македонските односи, набрзо, во текот на судирот на КПЈ со Информбирото, беше прогласен како национална грешка на бугарската политика. Така, изменетите ставови во однос кон македонското прашање, особено ставовите на ЦК на БРП(к) од август 1946 година, бугарскиот историчар Лалков ги оценува како грешка и недоволно промислен компромис.²⁰ Притоа, сосема се негира очигледниот факт дека голем дел од Македонците во Бугарија се чувствувале различно. Тие не можеле, и покрај тешките емигрантски услови и притисоци, да се осознаат себе си како Бугари, така што нивното јавно декларирање честопати било во расчекор со она кое интимно го чувствувале.

Токму затоа, покрај организираните фактори и учесници во антифашистичката националноослободителна борба во пиринскиот дел на Македонија, особена улога во поддршката на младата македонска држава и во битката за издигнување на македонската национална самосвест одиграла македонската емиграција ширум Бугарија. Тоа биле луѓе кои припаѓале на различни социјални слоеви и биле приврзаници на различни идејни позиции и опции. Нивната раздвиженост, групирање и јавно пројавување во името на одбраната и поддршката на Демократска

²⁰ Според Лалков, тргнувајќи од незавидната меѓународна положба на Бугарија во дебатите на Мировната конференција, за да си обезбеди југословенска поддршка, бугарското државно и партиско раководство „ја прифатило неправилната југословенска теза за постоене на посебна македонска нација, која единствено на територијата на НР Македонија добила можност за самостоен државен развикот“. (М. Лалков, Основни насоки във вншната политика на балканските народнодемократични држави 1944-1948. Сб. „Проблемът на мира и меѓународните отношения 1919-1980“, БАН, Софија 1987, 117).

Федерална Македонија е мошне евидентно. Голем дел од најекспонираните Македонци, всушност биле продолжувачи на традициите на македонската интелигенција во Бугарија,²¹ која уште пред Втората светска војна водела макотрпна борба за признавање и докажување на македонската национална посебност, јазик, историја.²²

Уште во првите денови на конституирањето на современата македонска држава започна ангажирањето на извесен број Македонци од редовите на македонската емиграција, но и на институции и асоцијации во Бугарија, кои до 1948 година (до судирот со ИБ) вложија напори да ја помогнат својата матична држава, во зацврстувањето на нејзината внатрешна организација, но и во докажувањето на историските корени на македонската нација, јазик, култура и националниот карактер на ослободителните борби на македонскиот народ, пошироко.

Во многустраните активности, согледувајќи дека антифашистичката борба на Македонците и на другите балкански народи е во подем и дека тоа ќе донесе видливи промени на политичката карта на Балканот, различни идејни струи и припадници на различни организации во Бугарија, претставници на Македонците во Пиринска Македонија и на повеќе емигрантски групи и организации (комунисти, илинденци, ополченци итн.) со активности, прогласи, анализи, јавни обраќања го афирмирале решавањето на македонското прашање како балканско и јужнословенско прашање.

Меѓу првите пишувани трудови, во 1944 година, излегува брошурата *Етногеографската идеја на Македонските Словени* од Ангел Динев, еден од афирматорите на македонската национална посебност уште

²¹ Децениите на борбата на македонските емигранти во Бугарија можат да бидат сумирани во мислата на Н. Ј. Вапцаров искажана на основачкото собрание на Македонскиот литературен кружок во Софија, во 1938 година. Живеејќи и работејќи во туѓина, вели Вапцаров, во тешки и нехумани услови, со сопствени сили потребни се „многу напрегнувања и себоткажувања зашто „Ние сме Македонци“ и нашето творештво треба да биде во служба на македонската кауза“ (Македонскиот литературен кружок, Софија, 1938-1941, Документи, ред. В. Тоциновски, АМ, Скопје 1995, 20).

²² Поставувањето на актуелните аспекти на македонското прашање и неговото разрешување, особено до израз дошло во трудовите на Васил Ивановски, Коста Веселинов и други. Коста Веселинов со неговите студии *Национално поробените народи и национални малцинства*, објавена во Софија 1938 година, и со *Македонската преродба и Илинденското востание*, објавена исто во Софија во 1939 година, ѝ го покажа современиот патоказ на македонската историографска мисла за истражувањето и определувањето на историското значење на револуционерното и националното дело на илинденската македонска генерација, насочувајќи го македонското општество кон реализирање на вториот Илинден. Васил Ивановски Бистрички во 1934 година со неговата студија *Зошто ние Македонците сме одделна нација*, направи теоретско-научна верификација на настанувањето на македонската нација како историска категорија. Особено значаен труд на Васил Ивановски е *Македонското прашање во минатото и сега*, напишан во 1943 година во затворот Идризово. Со ширината на разгледуваните теми, во опсег од антиката и Средниот век, преку преродбата и црковното прашање, балканските и двете светски војни, трудовите на Васил Ивановски спаѓаат во пионерските зафати во современата македонска историографија. (Д. Петреска, В. Ачкоска, Осознавање на историјата, Филозофски факултет, Скопје 2008, 115-116).

од периодот меѓу двете светски војни и автор на неколку трудови за македонската историја подготвени за печат. Од нив, следната 1945 година излезе првиот том од книгата *Илинденска епонеја* во издание на Народното издателство во Софија.

Благодарение на поволната клима во односите меѓу двете држави, било формирано ново раководство на Македонскиот научен институт во Софија на чело со Христо Калајџиев. Калајџиев како еден од упорните афирматори на македонската посебност, во есента 1945 година јавно бара откажување од старите шеми, да се прекине со правењето големобугарска политика, туку да се прави македонска политика според вкусот на македонскиот народ, а сето тоа да биде поврзано со зачувување на демократијата во Бугарија како основен предуслов за надминување на старите односи и сфаќања.²³

Новото раководство на Македонскиот научен институт во Софија си поставило задача да издава материјали за историјата, етнологијата, стопанството, географијата и за македонската ослободителна борба, ослободени од поранешната големобугарска идеологија на толкување. Неговиот орган *Македонска мисла* на чело со главниот и одговорен уредник Јордан Анастасов, уште во првиот број јули-август 1945 година започнал да ја реализира оваа програма. Речиси сите прилози во него биле посветени на споменатите аспекти на македонското прашање. Голем број прилози од македонската историја, посебно сеќавања и други прилози од македонски револуционери и учесници во Илинденското востание биле објавени и во други списанија и весници: *Македонско знаме* чиј уредник бил Ѓорѓи Абаџиев, *Пиринско дело* кое излегувало во Горна Цумаја-Благоевград, Весникот *Доброволец* и други.

На Илинден 1945 година, Македонскиот научен институт ја објавил книгата *Македонија како природна и стопанска целина* која била подготвена за печат уште пред 1944 година, но, била објавена по промената на раководството на Институтот и новата уредувачка политика. Во предговорот се најавувало и скорешно излегување на истата книга на македонски јазик во Скопје. Во текот на 1945/46 година биле отпечатени брошурите: *Балканскиот проблем и Македонија* од Павел Шатев, *Јане Сандански* од Павел Делирадев, *Македонската народноослободителна борба* од Димитар Влахов.²⁴

Така, новите ветришта на повоените реструктурирања носеа известни промени во одделни сфаќања. Макар и на кратко, беше потиснат бугарскиот шовинизам и високо издигната македонската национална свест и верба на Македонците во крајот на една антимакедонска истори-

²³ И. Катарџиев, Македонската емиграција во Бугарија 1944-1950, МАНУ, Скопје 2008, 88.

²⁴ Д. Петреска, В. Ачкоска, Осознавање на историјата..., 123-124.

ја. Создавањето на нивната прва современа држава им влеваше бројни надежи. Во Бугарија беше распослана жива сила на уште една Македонија, вклучена, инкорпорирана, повеќе или помалку во сите сегменти на бугарското општество. Со децении тие луѓе беа без своја држава, без своја матица, препуштени на брановите на асимилацијата, однородување, економската зависност или социјалниот безизлез, немањето каде да се вратат, каде да се зберат. Во тие мигови на 1944-та, 1945-та година, асномска Македонија им отвораше нови перспективи како припадници на македонската нација, но и како луѓе кои се надеваа на воспоставување на поинакви балкански односи, според мерата на луѓето, а не според мерата на некоја освојувачка политика. Македонските сили во Бугарија беа возбудени: Македонците во Пиринска Македонија и бројната македонска емиграција ширум Бугарија. Сега за првпат, можеа јавно, без страв од прогони и последици да го разоткријат своето национално чувство кое многумина од нив свесно го потиснувале. Се покренуваат бројни акции за реорганизација и обновување на повеќето емигрантски организации и друштва.

На 18 септември 1944 година беше формиран Привремениот иницијативен комитет на македонската емиграција.²⁵ Три месеци потоа, во декември 1944 година Времениот комитет изработил „Тези по македонското прашање“, во кои се „прави преглед на борбата на демократските сили на македонскиот народ за создавање македонска држава, за соработката на антифашистичките сили на Балканот против фашизмот и реакцијата“. Тоа е периодот на завршните операции за ослободувањето на Македонија, така што првите чекори на македонската емиграција се насочени кон помагање на НОВМ. Потоа се бара обезбедување услови за враќање на македонската емиграција во татковината (ДФМ), како и постигнување единство во редовите на емиграцијата, без оглед на идејните струи, со исклучок на фашистичките елементи.²⁶

Во рамките на наведените заложби Михаил Сматракалев и Асен Чаракчиев изработиле детална анализа за положбата на македонската емиграција во Бугарија, нејзините економски потенцијали, политичката насоченост, интегрираноста во бугарската нација, можностите за повторно нејзино мигрирање во ДФМ итн. Притоа, тие не можеле да ги затворат очите пред фактот дека поголемиот дел од овие луѓе кои биле без

²⁵ Пецо Трајков запишал дека видни македонски дејци излегле со апел кон емиграцијата. Бил формиран иницијативен национален комитет на македонските братства на чие чело застанал видниот македонски деец Христо Калајшиев (П. Трајков, Национализмот на скопските ръководители, София, 1949, 17).

²⁶ Во наведениот документ, меѓу другото се бара да се праќаат доброволци во македонската народноослободителна војска и да се собираат материјални средства за потребите на истата. (И. Катарицев, цит. труд, 55)

своја национална држава до 1944 година, судбински и егзистенцијално се врзале за Бугарија, вградувајќи го во бугарското општество својот економски, политички и интелектуален потенцијал. Оформиле свои семејства, начин на живот, пуштиле корени итн., така што тие не можеле повторно да го прифатат ризикот на миграцијата која оставила видливи траги во нивната свест.

Анализирајќи ги сите слоеви на оваа емиграција, Смотракалев и Чаракчиев заклучиле дека „прогресивните, политички работници и дејци, вооружени со долгогодишно вредно политичко борбено искуство“ кои „стојат здраво на денешниве идејни и политички позиции на новата македонска држава, посебно ѝ се потребни на Македонија“ каде владе „глад за кадар“. Токму таквите кадри, задоени со македонски патриотски чувства, бројни македонски дејци и револуционери како Павел Шатев, Димитар Влахов, Алексо Мартулков, Шакир-војвода, Васил Ивановски, Ризо Ризов и други, дојдоа во својата родна, тукушто ослободена Македонија, за да ѝ ги подарат своите последни години на животот во завршната доградба на нивниот идеал - македонска држава.²⁷

Во сеопштото раздвижување на македонската миграција, во текот на септември 1944 година, видлива е активноста на Илинденската организација во Софија и Сојузот на македонско-одринските ополченци. На заедничкото собрание одржано на 11.09.1944 година, тие носат одлука за присоединување кон Отечествениот фронт со цел да му се пружи поддршка. Истовремено ја пласираат идејата за формирање на младо македонско ополчение кое треба да се вооружи и што побрзо да се испрати во Македонија, да влезе во составот на Македонската ослободителна војска.²⁸

Во рамките на поддршката што македонската емиграција во Бугарија ја пружа на младата македонска држава беа и активностите на Македонската малцинска младина која организираше работни бригади за обнова на Македонија и за изградба на различни инфраструктурни објекти. Националниот комитет на македонската емиграција во Бугарија, меѓу другото, одлучил да формира „една работна бригада која ќе земе учество во пробивањето на главниот пат од Галичник кон Лазарополе“. Притоа биле повикани „Галичко-реканците особено оние побогатите, да ја потпомогнат работата на бригадата со парични средства“.²⁹ Од друга страна, Штабот на Македонската работна бригада „Гоце Делчев“ од Софија,

²⁷ За жал повеќето од нив, во периодот на воспоставувањето на југословенскиот централизам и расчистувањето со „автономизмот и сепаратизмот“ во НРМ, брзо „станаа жртви на нарцисоидната бирократска власт“ (Д. Аци Митрески, Петре Пирузе и голооточката драма, „Петре Пирузе - Мајски, време, живот, дело (1907 -1980)“ ИНИ, Скопје 1997, 305).

²⁸ АСНОМ, документи, исто, док. 32, 120.

²⁹ Исто, док. 33, 121.

бара од Националниот комитет на македонските братства помош за нејзино вклучување во потребните работи во Пиринска Македонија.³⁰

Тоа е времето на кусата воена соработка меѓу македонските и бугарските воени единици за дефинитивно ослободување на Македонија, но и на заложбите на бугарските комунисти и Отечествениот фронт да расчистат со остатоците на фашизмот во сопствените редови. Ваквиот однос децидно го потенцира Трајчо Костов, секретарот на ЦК БРП (к) во писмото упатено до секретарот на ЦК КПМ, Лазар Колишевски, каде наведува дека имаат сериозна намера до крај да го искоренат фашизмот, а според тоа, од нивна страна ќе бидат обезбедени слободата и независноста на Македонија.³¹ Но, и покрај ваквите искази на Костов, претставниците на пројугословенската струја во НРМ, на чие чело се наоѓаше Лазар Колишевски, со голема недоверба гледаа кон сите оние кои доаѓаа од емиграција, особено од Бугарија. Тоа беше време на изградбата на партиската држава во НРМ, на барањата на Политбирото на ЦК КПЈ за зајакнување на централизмот во југословенската федерација и време во кое ќе започне расчистување со претставниците на промакедонската струја, со оние кои се залагаа за интегрално решавање на македонското прашање. Ваквото тврдење, меѓу другото, произлегува и од изречените негативни оценки од страна на Светозар Вукмановиќ-Темпо за бригадата „Гоце Делчев“, формирана од Македонци во Бугарија, а се однесуваат околу „Настаните на Скопското кале“, на Божик 1945 година.³² За истата бригада која учествувала во ослободувањето на Македонија, полковникот Пецо Трајков³³ како нејзин командант кажува нешто друго.³⁴

³⁰ Притоа, меѓу другото, се нагласува улогата на бригадирското движење во јакнењето на македонското национално сознание. (Исто, док 34, 122)

³¹ Исто, док. бр. 35, 123.

³² Светозар Вукмановиќ Темпо, во своите мемоари наведува дека откако разбрал за побуната на некои воени единици во Скопје кои одбиле да одат на Сремскиот фронт каде „имало и мали демонстрации и пароли: Не сакаме на Берлин, сакаме на Солун“, веднаш пристигнал во Скопје, па околу тоа запишал: „...Ме интересираше која единица беше во прашање и од каде се мобилизирани нејзините луѓе. Не можев да поверувам дека така постапила единица која веќе учествувала во борбите. Тие мои претпоставки се потврдиле. Се работеше за делови од Бригадата формирана во Бугарија после септемврскиот пресврт. Бригадата беше составена од Македонци кои цела војна ја поминаа во Бугарија и не учествуваа во борбите. Наша грешка е што луѓето не ги распределивме по единиците кои имаа борбено искуство...“ Во својот својствен стил, Темпо продолжува: „Наидов на жална слика: борците одеа распашани... Веднаш ми беше јасно дека побуната не избила заради заземање на власта, туку затоа што на „борците“ не им се одеше на Сремскиот фронт“. Наводно, Темпо им одржал „остар говор“ во кој ги прекорил што за време на војната пушка не опалиле против окупаторот, „а сега одеднаш станавте Македонци, викате на цел глас дека сакате да се борите за слободна Македонија и поради тоа не сакате да одите на Сремскиот фронт...“ (С. Вукмановиќ Темпо, Револуција која тече, Мемоари, Београд 1971, кн. II, 5-6).

³³ Трајков Петар-Пецо (с. Врбени, Леринско, егејскиот дел на Македонија, 2.06.1886 – Софија, 13.01.1964), деец на македонското ослободително движење. Инаку Пецо Трајков бил избран за член на АСНОМ и присуствувал на Второто заседание, одржано во декември 1944 година во Скопје (Македонски историски речник, ИНИ, Скопје 2000, 456-457).

За поволната клима при формирањето на воените единици кои доаѓале во Македонија, полковникот Трајков запишал: „Во еден убав септемврски ден на 1944 година во логорот на патот за Књажево, се случи потресното испраќање на македонските војници. На платото беа построени батаљоните, првиот од кои што веќе тргнуваше за Македонија за помош на македонските партизани“. Откако им одржал говор, Трајков му го предал знамето на командантот на првиот батаљон Богомил Панов. „Десет илјади граѓани, претежно од македонската емиграција, македонски дејци и белобради Илинденци, со очи насолзени од радост, ја испраќаа бригадата за родната земја“.³⁴

Во поволната клима на воспоставените добрососедски односи, значаен конкретен чекор кон создавањето на поинаква историја на Балканот беше признавањето на културната автономија на Македонците во пиринскиот дел на Македонија. Содржината на оваа автономија се состоеше во правото на национално изјаснување како Македонци дури и на првиот попис на населението во Бугарија во 1946 година, слободна употреба на македонскиот јазик, изучување на македонскиот јазик, историја и култура, формирање на национално-културни друштва, театри, негување на фолклорот, одбележување значајни настани и личности од македонската историја, изучување на историското минато на македонскиот народ, испраќање на учители од НРМ во пиринскиот дел, школување на ученици и студенти од пиринскиот дел на Македонија во НРМ, слободно комуницирање со сонародниците-Македонци од федерална Македонија и слично.³⁵ Во реализирањето на тие права учествувале и македонските емигрантски демократски и прогресивни сили во Бугарија.

Во времето на конституирањето на Демократска Федерална Македонија, низ бројни документи и низ бугарскиот печат (како на пример

³⁴ Полковникот Трајков наведува дека „при создавањето на бригадата беше вооружан и Лазо Колишевски и уште шеесет политички затвореници, излезени од фашистичките затвори, со револвери и шмајзери. Самиот Лазо Колишевски беше облечен во бугарски офицерски алушта, со чин поручник. Го проверив неговото мислење како секретар на КПМ, дали го одобрува формирањето на бригадата од страната на ОФ власт. Тој, не само што го одобри тоа, туку искажа и големо задоволство, особено од ЦК на БКП...“ (Пецо Трајков, Национализмот на скопските ръководители, София, 1949, 15).

³⁵ Набрзо, Пецо Трајков бил повикан од „Бане Андреев, политкомесарот на Главниот штаб на НОВМ“, кој „упорно го молел да замине кај нив во Главниот штаб“ бидејќи неговото „присуство таму било од голема важност“. Така со испраќањето на Вториот батаљон на бригадата „Гоце Делчев“, Пецо Трајков дошол извесно време во ГШ. Инаку, по капитулацијата на Бугарија, беше договорена соработка со Отечествениот фронт, така што, во тие рамки се формираше и бригадата „Гоце Делчев“ од македонски војници во бугарската војска и Македонски доброволци од македонската емиграција во Бугарија, со вкупен број од околу 12.000 борци, со командант Пецо Трајков и политички комесар Мире Анастасов (Пецо Трајков, Национализмот на скопските ръководители, ..., 22-28).

³⁶ Притоа, учителите кои македонската држава ги испраќаше да го образуваат на мајчиниот јазик македонскиот народ во Бугарија, тоа не го сфатија како должност, туку како особена чест, „ретка доверба ...патриотски долг кон својата татковина“. (М. Илиев, Сведоци, Просветен работник, Скопје 1979, 5).

во весниците *Отечествен фронт*, *Работническо дело*, *Нова камбана* итн.), јасно се поставува македонското прашање и неговото разрешување, се анализираат перспективите на новата македонска држава во рамките на југословенската федерација, се објаснуваат одлуките и значењето на АСНОМ, се пренесуваат информации за активностите на македонската емиграција во Бугарија, особено на македонските братства, се објавуваат интервјуа со македонските раководители кои ја посетуваат Бугарија итн. Подоцна овие настапи на македонските кадри послужија за внатрешни чистки кои беа преземени во рамките на КПМ против наводната антипартииска група односно т.н. автономисти и сепаратисти чија дејност во Македонија била мошне педантно следена.³⁷

Во периодот на добрососедските односи и блиска соработка меѓу владите на ФНРЈ и владите на НР Бугарија, како знак на зацврстување на соработката на НР Бугарија и НР Македонија било извршено пренесување на останките на Гоце Делчев од Софија во Скопје. Притоа, Националниот комитет на Сојузот на македонските братства во Бугарија организирал „поклонение пред неговите останки, и големо јавно собрание кое ќе се објави дополнително. Со тоа националниот комитет сака да им даде можност на македонските патриоти и на сите демократи во Бугарија да ги изразат своите симпатии кон Гоце и македонската држава“.³⁸ За жал овој настан временски се поклопува со случувањата околу апсењето и затворањето на Методија Андонов Ченто и прогласувањето непријатели на југословенското братство и единство во НРМ, а кои најчесто се поврзувале со наводната вмешаност на соседна Бугарија. Гледајќи од тој аспект на ова историско време, може сосема јасно да се согледа настапот на Колишевски при положување на саркофагот на Гоце Делчев во Скоп-

³⁷ Како пример за односот кон оние раководители кои настојувале во комуникацијата со Софија да го прескокнат Белград може да се посочи Петре Пирузе Мајски кој, меѓу другото, бил ставен во немилост заради средбата со академикот Тодор Павлов во Софија, во почетокот на 1945 година. (Пецо Трајков, Национализмот на скопските ръководители, ..., 36). Престојот на Пирузе во Бугарија го воочила и педантната британска известителна служба. Непосредно по пристигнувањето во Бугарија, тој одржал конференција за печатот на која истакнал дека иднината на Македонија ја гледа во рамките на една јужнословенска федерација, како чекор кон балканска федерација. Ваквата изјава веројатно не им се допаднала ниту на британскиот, ниту на југословенскиот политички врв. Британската дипломатија интервенирала и до југословенската и до бугарската влада да преземат мерки за неодомерените изјави на одделни македонски политички личности, со цел нивната активност да се стопира. (Т. Чепреганов, „Сепаратизмот и антипартизмот“ на Петар Пирузе-Мајски, „Петре Пирузе-Мајски, време, живот, дело (1907-1980)“ ИНИ, Скопје 1997, 172-173.) Слична судбина и сомничавост за пробугарско расположение доживевале и други македонски дејци. Така, на пример, во 1946 година без примена на статутарна процедура, Венко Марковски е исклучен од членството на Комунистичката партија. Причина за исклучувањето било „откривањето на партиски тајни“ при средбата меѓу Венко Марковски, Павел Шатев и Димитар Влахов со бугарската делегација (В'лко Червенков и Тодор Павлов) во рамките на Сесловенскиот конгрес што се одржувал во Белград. (ДАРМ, ф: ЦК КПМ, к. 7, а.е. 119).

³⁸ Х. Калајџиев, *Останките на Гоце Делчев и припаѓаат на македонската држава*, Работническо дело, Софија, 3.Х.1946.

је, каде мошне внимателно ја оценува улогата на Делчев сведувајќи го на нивото на „еден преродбеник“.³⁹

Кон крајот на 1947 година Бугарија го прифаќа сталинистичкиот модел на владеење. Извршена е реконструкција на владата на Ѓорѓи Димитров, при што била формирана чиста комунистичка влада. Низ државата се спроведува терор, насилie и политички убиства. Бројот на работни логори и иселувањето од Софија и од другите поголеми градови секојдневно растел. Од 1948 година Татковинскиот фронт станал единствена општествено-политичка организација. Било спроведено внатрешно чистење на фронтот од т.н. „непријателски и колебливи елементи“, а од средината на 1948 година, започнале чистки и во партиските редови. Притоа, како дополнителен идеолошки арсенал за различни дисквалификации ќе послужи и судирот на КПЈ со Информбирото, кога дојде до целосно нарушување на бугарско-југословенските односи. Бројни македонски патриоти можеа да бидат прогласени за титови агенти и обратно, дел од бугарските емигранти во Македонија да бидат судени за приврзаност кон Информбирото.

Така со 1948-та завршува еден период од историјата на македонско-бугарските односи, во кои особен белег дадоа активностите на македонската емиграција во Бугарија. По смртта на Ѓорѓи Димитров (1949), новиот генерален секретар В'лко Червенков ја завршува сталинистичката диктатура во Бугарија низ чистки и монтирани процеси на внатрешен план, а надворешно-политичката приврзаност кон СССР ја докажува со брутални напади и дисквалификации на македонските и југословенските државно-партиски кадри. Национално-културната автономија во пиринскиот дел од Македонија постепено беше укината, а бугарската политика се врати на старите позиции на негирање на националната посебност на македонскиот народ.⁴⁰ Бугарската држава им дозволила да се декларираат како Македонци и на вториот попис во 1956 година, но речиси сите други права им биле одземени.⁴¹ Биле прогонувани, преселувани, интернирани, апсени и осудувани на долгогодишен затвор сите

³⁹ И. Катарциев, Македонската емиграција во Бугарија 1944-1950, МАНУ, Скопје 2008, 88.

⁴⁰ Во времето на судирот со ИБ, Јосип Броз Тито меѓу, другото, ќе изјави: „...дојде злогласната Резолуција од Информбирото и сè што ние со тешка мака го изградивме - падна: и прашањето на Пиринска Македонија, - прашањето за правилно решавање на националното прашање во Македонија, и прашањето за сè поголемо зближување меѓу братскиот бугарски и југословенски народи. Сето тоа го расипа злогласната Резолуција на Информбирото. А на кој начин го расипа? Така што на раководните луѓе на Бугарската партија им даде можност непречено да ги откријат сите свои великобугарски шовинистички претензии на Македонија и тоа не само во Пиринска, туку и во Вардарска Македонија...“ (Говори на Маршал Тито, говор од прославата на петгодишнината на Народна Република Македонија, „Култура“, Скопје 1949, 8-9).

⁴¹ На пописот во 1956 г. во Благоевградскиот округ, 63, 64% од населението се декларирале како Македонци, 33,3% како Бугари и 3,03% други.

оние кои останувале доследни на манифестирањето на својата македонска национална свест.⁴²

По доаѓањето на Тодор Живков на власт (1954), а особено по 1956 година припадниците на небугарските националности во Бугарија биле подложени на систематска денационализација и асимилација, со примена на најразлични насилни средства заради создавање на т.н. единствена бугарска социјалистичка нација. Во тие рамки спаѓа и притисокот врз Македонците и врз македонската емиграција да се декларираат како Бугари и негирањето на посебноста и постоењето на македонскиот народ.

⁴² „... Да видиме сега понатаму, изјавува Јосип Броз во 1949 година, каква е положбата на Македонците во Пиринска Македонија. Тие го изгубија сето она што беа го добиле или што требаше да го добијат со Бледската спогодба. Учителите Македонци од Вардарска Македонија, - протерани се, македонските книжари се затворени, а книгите на македонски јазик конфисковани и секаков културен живот на македонскиот народ оневозможен...“ (Говори на Маршал Тито, 11).

Литература

- Поранешните Балкански војни 1912-1913*, 2000. Извештај на Карнегиевата балканска комисија, Култура, Скопје.
- Говори на Маршал Тито*, говор од прославата на петгодишнината на Народна Република Македонија, „Култура“, Скопје 1949.
- Киселиновски, С., 2000. *Етничките промени во Македонија (1913-1995)*, ИНИ, Скопје.
- Калајџиев, Х., *Останките на Гоце Делчев и припаѓаат на македонската држава*, Работническо дело, Софија, 3.Х.1946.
- Катарџиев, И., 2008. *Македонската емиграција во Бугарија 1944-1950*, МАНУ, Скопје.
- Катарџиев, И., 1999. *Македонија спроти Втората светска војна*, Менора, Скопје.
- Т. Чепреганов, 1997. *„Сепаратизмот и антипартизмот на Петар Пирузе-Мајски“*, *Петре Пирузе-Мајски, време, живот, дело (1907-1980)* ИНИ, Скопје.
- Илиев, М., 1979. *Сведоци*, Просветен работник, Скопје.
- Пецо, Трајков, 1949. *Национализмот на скопските рководители*, Софија.
- Македонски историски речник*, 2000. ИНИ, Скопје.
- Вукмановиќ Темпо, С., 1971. *Револуција која тече*, Мемоари, Београд, кн. II.
- Аци Митрески, Д., 1997. *„Петре Пирузе и голооточката драма“*, *Петре Пирузе-Мајски, време, живот, дело (1907-1980)* ИНИ, Скопје.
- Петреска, Д., Ачкоска, В., 2008. *Осознавање на историјата*, Филозофски факултет, Скопје.
- Македонскиот литературен кружок, Софија, 1938-1941, 1995. Документи, ред. В. Тоциновски, АМ, Скопје.
- Лалков, М., 1987. *Основни насоки във вњината политика на балканските народнодемократични држави 1944-1948*. Сб. „Проблемът на мира и меѓународните одношения 1919-1980“, БАН, Софија.

- Стојковиќ, М., 1999. *Балкански уговорни односи, резолуција X пленума Централног комитета Бугарске Радничке Партије (комуниста) о Македонском питању*, Службени лист СРЈ, Београд.
- Чингоски, Н., 1976. *Политиката на БРП (к) спрема македонското прашање во периодот 1944-1948*, Наша книга, Скопје.
- АСНОМ, документи, том I, книга 7, 2004. Избор, редакција и коментар Н. Велјановски, Скопје.
- Външната политика на Народна Република Българија*. 1978. Сборник от документи и материали. Т. I, 1944-1962, София. Министерство на външните работи.
- Миноски, М., 2008. *Македонија и Бугарија, историски соочувања*, Скопје.
- Калинова, Е., Баева, И., 2000. *Българските преходи 1944-1999*, Тилиа, София.
- Јовчева, Г., *Изселниците от Македония и политиката на ЮКП в Повардарие то 1944-1946 г.*, Военноисторически сборник, год. LXVIII/6, София, ноември-декември 1999
- Ѓорѓиев, В., 2009. *Неофицијални ставови од официјални бугарски личности и институции за македонскиот идентитет од крајот на XIX и почетокот на XX век*, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, кн. 62, Скопје.

Violeta ACHKOSKA

**MACEDONIAN EMIGRACION IN BULGARIA
AND AFFIRMATION OF MACEDONIAN NATIONAL DIVERSITY
IN THE PERIOD OF CONSTITUTION OF ASNOM'S MACEDONIA**

Summary

Author in this paper analyses the most important segments of activities of the Macedonian emigration in Bulgaria, in the period after the formation of the Macedonian federal state-Democratic Federal Macedonia (DFM) in 1944. In this period (1944-1948) for the first time in history friendly relationships between Yugoslavia and Bulgaria are established and Bulgarian policy made efforts to confess the national rights to Macedonian people. The big part of this Macedonian emigration in Bulgaria was intellectuals and those people have done important contribution in affirmation the new Macedonian state, Macedonian culture, history, tradition and language. Numerous works have been published. Many of them elaborate events and persons most important for affirmation the Macedonian nation. Some people of the Macedonian emigration arrived in DFM. They participated in the final operations of the People's Liberation War and take part in creation a foundation of the new Macedonian state.

Key words: ASNOM, THE FATHERLAND FRONT, MACEDONIA, BULGARIA, EMIGRATION, NATIONAL RIGHTS, MACEDONIAN NATIONALCONSCIENCE.